

Dorota Haftka-Işik<http://orcid.org/0000-0002-4074-1036>

Uniwersytet Warszawski

d.haftka-isik@uw.edu.pl

DOI: 10.35765/pk.2022.3601.10

Problematyka społeczna w twórczości Hakana Gündaya na przykładzie wybranych powieści

---

STRESZCZENIE

Celem artykułu jest przedstawienie obrazu wycinka tureckiego społeczeństwa, jaki wylania się z twórczości Hakana Gündaya, na podstawie dwóch powieści autora: *Az* (tytuł polski *Mato*, wyd. Sonia Draga, tłum. D. Haftka-Işik, 2016) oraz *Daha* (tytuł polski *Jeszcze*, wyd. Sonia Draga, tłum. D. Haftka-Işik, 2018). Hakan Günday (ur. 1976) to współczesny turecki prozaik, scenarzysta i dramaturg, którego twórczość w Turcji zaliczana jest do nurtu *yeraltı edebiyatı* (dosł. literatura podziemna). Jego powieść *Jeszcze*, za którą Günday został nagrodzony Prix Médicis (2015, Paryż, Francja) w kategorii „proza zagraniczna”, porusza aktualną tematykę społeczną, w tym przede wszystkim kwestię nielegalnych emigrantów i przemytu ludzi. Z powieści Gündaya wybrzmiewają takie tematy jak: piekło wojny i dramat uchodźców, problem dzieci-żołnierzy, handel ludźmi, broń i narkotykami, przemoc, gwałt, wyzysk, wszelkie przejawy dyskryminacji, nierówności społeczne, demoralizacja, bezprawie, wykluczenie, ludzka niemoc, obojętność, zagubienie i samotność. Pisarz drąży genzę kondycji współczesnego świata i człowieka, a jego wielowymiarowa twórczość stwarza pole do interdyscyplinarnej analizy: socjologicznej, filozoficznej, kulturowej, psychologicznej czy językowej. Dzięki poruszonym w jego twórczości kwestiom społecznym powieści Hakana Gündaya można odczytywać w wymiarze społeczno-obyczajowym z zaznaczeniem, iż wylaniający się wizerunek nie stanowi panoramy czy przekroju społeczeństwa tureckiego, a ukazuje jedynie jego wyimek, akcentując występowanie pewnych zjawisk oraz ukazując ich konsekwencje w odniesieniu do jednostki.

SŁOWA KLUCZE: Hakan Günday, współczesna literatura turecka, problemy społeczne w społeczeństwie tureckim, kryzys migracyjny, przemyt ludzi

ABSTRACT

Social Issues in the Works of Hakan Günday with Examples from Selected Novels

The aim of the paper is to present an image of a fragment of Turkish society that emerges from the work of Hakan Günday on the basis of two novels by the author: *Az* (Polish title *Mało* published by Sonia Draga, transl. D. Haftka-Işik, 2016) and *Daha* (Polish title *Jeszcze*, published by Sonia Draga, transl. D. Haftka-Işik, 2018). Hakan Günday (born 1976) is a contemporary Turkish prose writer, screenwriter and playwright whose work in Turkey is classified as *yeraltı edebiyatı* (literally “underground literature”). His novel *Daha*, for which Günday was awarded Prix Médicis (2015, Paris, France) in the category of foreign prose, deals with current social issues, including, in particular, the issue of illegal emigrants and smuggling of people. Günday’s novel reveals the following themes: the hell of war and the drama of refugees, the problem of soldiers’ children, human, arms and drug trafficking, violence, rape, exploitation, all forms of discrimination, social inequality, demoralization, lawlessness, exclusion, human impotence, indifference, and confusion and loneliness. Thanks to the social issues raised in his work, Hakan Günday’s novels can be read in the socio-moral dimension, with the emphasis that the emerging image is not a panorama or cross-section of Turkish society, but only shows its excerpt, emphasizing the occurrence of certain phenomena and showing their consequences in relation to individuals.

KEYWORDS: Hakan Günday, contemporary Turkish literature, social problems in Turkish society, migration crisis, people smuggling

Celem artykułu jest przedstawienie obrazu wycinka tureckiego społeczeństwa, jaki wyłania się z twórczości Hakana Gündaya na podstawie dwóch powieści autora: *Az* (tytuł polski *Mało*, wyd. Sonia Draga, tłum. D. Haftka-Işik, 2016) oraz *Daha* (2013, tytuł polski *Jeszcze*, wyd. Sonia Draga, tłum. D. Haftka-Işik, 2018) oraz odniesienie tego obrazu do sytuacji rzeczywistej współczesnej Turcji. Na wstępie warto zaznaczyć, iż niniejszy artykuł nie stanowi próby polemiki z pisarzem czy korekty obrazu Turcji i Turków, z jakim czytelnik zetknie się podczas lektury powieści Hakana Gündaya. Niniejszy tekst nie odzwierciedla również stosunku autora artykułu do tego kraju i jego mieszkańców, a tylko ukazuje związki twórczości pisarza z rzeczywistością pozaliteracką.

Hakan Günday (ur. 1976) to współczesny turecki prozaik, scenarzysta i dramaturg, którego twórczość w Turcji – choć sam autor odżegnuje się od tej etykiety – zaliczana jest do nurtu *yeraltı edebiyatı* (dosł. literatura podziemna). Proza Gündaya wpisuje się również w definicję fikcji

transgresywnej (ang. *transgressive fiction*) ukutej i spopularyzowanej przez krytyka literackiego Michaela Silverblatta w odniesieniu do twórczości m.in. Marquiza de Sade’a, Rolanda Barthes’a, Michela Foucaulta, Jeana Geneta, Williama S. Burroughsa czy Chucka Palahniuka (Marakoğlu, 2011); twórczości szokującej, niepokojącej, podważającej normy kulturowe i poruszającej często takie kwestie jak: tabu (kazirodztwo, pedofilia, przemoc, seksualność, śmierć), narkotyki, poczucie inności, nieadekwatności, odrzucenia, depresja, lęk i samotność, próba zwalczania niepożądanych emocji i stanów poprzez przekraczanie norm kulturowych (Silverblatt, 1993).

W Turcji Hakan Günday zdobył popularność dzięki swojej debiutanckiej powieści *Kinyas i Kayra* (2000), która wstrząsnęła tureckim czytelnikiem, przełamując rozmaite tabu estetyczne, społeczne, obyczajowe. Jego powieść *Jeszcze*, za którą Günday został nagrodzony Prix Médicis (2015, Paryż, Francja) w kategorii „proza zagraniczna”, porusza aktualną tematykę społeczną, w tym przede wszystkim kwestię nielegalnych uchodźców i przemytu ludzi. Twórczość Gündaya pełna jest naturalistycznych opisów, gorzkich obserwacji, psychotycznych wizji, ale też filozoficznej refleksji egzystencjalnej, metafor, symboli, liryzmu, wnikliwych psychologicznych portretów. Autor dotyka kwestii od zawsze istotnych i kontrowersyjnych, takich jak: kondycja człowieka i ludzkości, ludzka krzywda, opozycja dobro–zło, by w dalszej kolejności interpretować je przez pryzmat współczesności. Z powieści Gündaya wybrzmiewają takie tematy jak: piekło wojny i dramat uchodźców, problem dzieci-żołnierzy, handel ludźmi, bronią i narkotykami, przemoc, gwałt, wyzysk, wszelkie przejawy dyskryminacji, nierówności społeczne, demoralizacja, bezprawie, wykluczenie, ludzka niemoc, obojętność, zagubienie i samotność, konsekwencje frustracji i inne.

Dzięki poruszonym w jego twórczości kwestiom społecznym powieści Hakana Gündaya można odczytywać w wymiarze społeczno-obyczajowym, z zaznaczeniem jednak, iż wyłaniający się wizerunek nie stanowi panoramy czy przekroju społeczeństwa tureckiego, a ukazuje jedynie jego wyimek, akcentując występowanie pewnych zjawisk oraz ukazując ich konsekwencje w odniesieniu do jednostki.

Punkt wyjścia dla analizy materiału źródłowego w obecnej pracy stanowią definicje problemu społecznego oraz kwestii społecznej. Według koncepcji Hortona i Lesiego problem społeczny to zjawisko, które jest niepożądane społecznie i kłopotliwe ze względu na natężenie, częstotliwość występowania, zasięg oraz charakter następstw; to zjawisko, które porusza znaczną część społeczeństwa oraz istnieje w świadomości społecznej, posiadając krytyczną opinię (Sztumski, 2010). Problem społeczny opisywany jest również jako stan społeczny, który znaczną część społeczeństwa

definiuje jako łamanie norm społecznych, będących dla nich szczególnie cennymi. Problemy społeczne mogą stanowić przeszkodę dla efektywnego funkcjonowania państwa, utrudniają bądź nawet uniemożliwiają realizację celów społecznych. Problem społeczny stanowi rozdźwięk między uznanymi wzorami a aktualnym stanem rzeczy. Do najpowszechniejszych problemów społecznych można zaliczyć: wojny, przemoc, ubóstwo, długotrwałe bezrobocie, bezdomność, nierówności społeczne, choroby cywilizacyjne, prostytucję, marnotrawstwo pieniędzy publicznych, brak suwerenności politycznej (Rysz-Kowalczyk, 2002).

Kwestie społeczne natomiast – tu korzystam z definicji w węższym znaczeniu – definiowane są jako konkretne problemy społeczne o najwyższym stopniu dotkliwości, stwarzające sytuacje krytyczne w życiu jednostek i całych zbiorowości, a zarazem powodujące trwałe zakłócenia w funkcjonowaniu społeczeństwa, np.: bezdomność, bezrobocie, ubóstwo itp. Wynikają one przede wszystkim z układu stosunków między grupami społecznymi, z przyjętej hierarchii wartości i interesów oraz wiążącego się z tym sposobu podziału wytworzonych dóbr¹.

W całej twórczości Hakana Gündaya, w tym również w wymienionych powieściach, odnaleźć można wiele odniesień do rzeczywistości współczesnej Turcji. Warto zaznaczyć, że zjawiska społeczne są jedynie odsłaniane przez pisarza; autor wplata je w fabułę jako naturalny element rzeczywistości; nie generuje rozwiązań i daleko mu do dydaktyki czy moralizatorstwa lub krytyki.

Powieść *Jeszcze* stanowi świadectwo chłopca o imieniu Gazâ, który w wieku dziewięciu lat stał się przemytnikiem ludzi. Utwór ten wpisuje się we współczesny dyskurs o emigracji i uchodźstwie. *Malo* to opowieść o Derdzie – córce strażnika wsi, która mając jedenaście lat, zostaje wydana za mąż za syna szejcha muzułmańskiego bractwa, oraz jej rówieśniku Derdzie – mieszkającym z matką w przycmentarnych slumsach synu skazanego za rozbój na karę więzienia przestępcy. Bohaterowie obu powieści dorastają w nieludzkich warunkach, a życie nie oszczędza im traumatycznych doświadczeń. Przeżycia i losy bohaterów, ludzie, których spotykają na swojej drodze, miejsca, w jakich się znajdują, sytuacje, w których uczestniczą lub których są świadkami, to składowe, które poddane analizie generują mający potwierdzenie w raportach i danych statystycznych jeden z wymiarów sytuacji społeczno-obyczajowej we współczesnej Turcji. Jednocześnie jednak autor wskazuje na wielowiekowe i ogólnoswiatowe przykłady podobnych problemów, stosuje uogólnienia, ukazując uniwersalny charakter zła.

1 Por. <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kwestie-spoeczne>.

W powieściach Gündaya odnotować można obecność szeregu problemów społecznych, spośród których najwyraźniej wybrzmiewają takie kwestie jak: problem uchodźców i nielegalnej migracji; przestępczość (w tym: korupcja, kradzież, zabójstwa i inne); uzależnienia (alkoholizm, narkomania); przemoc fizyczna i ekonomiczna; rozpad więzi międzyludzkich (np. zaburzenia w rodzinie, toksyczne relacje rodzinne, sytuacja kobiet, dzieci); kwestie ekonomiczne (nierówności społeczne, ubóstwo, bezrobocie, migracje, uchodźcy, nadużycia władzy, praca dzieci); upadek moralno-kulturowy (wywołany np. przez brak wzorców; prostytucja, wykorzystywanie seksualne dzieci); proceder nieletnich narzeczonych/nieletnich żon (tur. *çocuk gelin*); ekstremizm religijny (bractwa/ sekty muzułmańskie); terroryzm i kwestie mniejszości na przykładzie tzw. kwestii kurdyjskiej.

W niniejszym artykule odniosłam się do kilku wybranych problemów. Są to kolejno: problematyka uchodźców, zaburzenia w rodzinie, korupcja, problem tzw. nieletnich narzeczonych, przemoc (w tym molestowanie seksualne dzieci) i prostytucja.

1. Problem uchodźców

Kwestia nielegalnej migracji niewątpliwie stanowi jeden z głównych motywów powieści *Jeszcze*. Autor stosuje dość ciekawy zabieg, ukazując kwestie uchodźców z perspektywy ojca i syna zajmujących się nielegalnym przemytem ludzi. To jednak w dalszym ciągu swoista opowieść o doli uchodźców; drodze, jaką muszą pokonać, uciekając przed śmiercią, kierowani złudną nadzieją na lepsze życie. Hakan Günday kreuje niezwykle sugestywny obraz imigrantów uciekających przed wojną, głodem i nędzą, przewożonych w ciężarówce przez Turcję, by w końcu gdzieś w regionie Morza Egejskiego, w specjalnie do tego przygotowanym podziemnym zbiorniku, czekać na sposobność, by łodzią przedostać się do Grecji. W powieści ukazanych jest wiele aspektów tematyki uchodźczej. Poza opisami gehenny, której doświadczają migranci podczas przeprawy, autor opisuje również mechanizmy przemytu ludzi, w którym to procederze, jak się okazuje, biorą udział nie tylko przemytnicy, lecz zaangażowani są również przedstawiciele instytucji państwowych. W oczach odartego z marzeń i nadziei na normalną przyszłość bohatera powieści – Gazy, uchodźcy szybko stają się winnymi jego losu. To ich, a nie despotycznego ojca chłopiec obwinia za brak spokojnego dzieciństwa i możliwości kontynuowania nauki. Autor pochyla się również nad dalszymi losami uchodźców, którzy dotarłszy do kraju docelowego, nierzadko padają ofiarami ostracyzmu społecznego, nierówności społecznych, wielowymiarowej dyskryminacji, wyzysku, nielegalnego zatrudnienia często w nieludzkich

warunkach. Bywa, że brak możliwości podjęcia legalnej pracy sprawia, że dzieci zmuszane są do żebrania, a kobiety do prostytucji.

Na twojej ulicy toczy się wojna, co? Przed twoim domem ludzie mordują się wzajemnie? To idź, wynoś się i walcz. Zgiń, odnieś rany, zostań kaleką! W waszym regionie panuje głód? Zrób sobie dziecko i je zjedz! Albo zeżryj siebie! Ale nie rozpierdalaj mi życia tylko dlatego, że chcesz się dostać na drugi koniec świata! Poza tym co z tego, że się tam dostaniesz? Wyruchają cię do szpiku kości! No bo czego się spodziewasz? Wydaje ci się, że ludzie czekają tam na ciebie z rozpostartymi ramionami? Ty idioto! Nie rozumiesz, że tam, dokąd zmierzasz, nic nie jesteś wart? Zupełnie nic! (...) Nikt nie będzie chciał usiąść obok ciebie w autobusie! Nikt nie będzie chciał zostać sam z tobą w windzie! Nikt nie będzie chciał odpowiedzieć na twoje pozdrowienie wypowiedziane z akcentem, którego nigdy nie uda ci się skorygować! Nikt nie będzie chciał być twoim sąsiadem! Nikt nie będzie chciał, żeby jego dziecko bawiło się z twoim dzieckiem! Nikt nie będzie chciał usłyszeć czy zobaczyć choćby najmniejszego szczegółu związanego z twoją religią! Nikt nie będzie chciał wdychać obrzydliwego smrodu twoich potraw! Nikt nie będzie chciał, żebyś zarabiał pieniądze! Nikt nie będzie chciał, żebyś był od niego szczęśliwszy albo dłużej żył! Nikt nie będzie chciał stać za tobą w kolejce! Nikt nie będzie chciał, żebyś tam, dokąd jedziesz, głosował w wyborach! Nikt nie będzie chciał iść z tobą do łóżka! Nikt nie będzie chciał patrzeć ci w oczy! Nikt nie będzie patrzył na ciebie jak na człowieka! Nikt nie będzie chciał poznać twojego imienia! A nawet jeśli, to uwierz mi, będzie to albo szalenie, albo będzie tylko udawał! Ludzie będą nienawidzili cię tak bardzo, że wszędzie, gdzie zamieszkaż, spadną ceny nieruchomości! Zrozum to wreszcie! (*Jeszcze*, 2018, s. 70).

Przytoczony powyżej fragment nie tylko odzwierciedla skalę problemów i trudności, z jakimi często zmagają się imigranci, próbując ułożyć sobie życie w obcym kraju. To również krzyk Gazy, chłopca pozbawionego przez ojca szansy na normalne dzieciństwo i co za tym idzie, na normalne życie. Gwałtowny ton wypowiedzi oraz obecne w niej wulgaryzmy służą wyrażeniu intensywnych emocji chłopca i podkreślają ich autentyzm. Gazą szargają takie emocje jak: lęk, złość, gniew, żal, poczucie beznadziei i niesprawiedliwości.

Powieść *Jeszcze* ukazała się w Turcji w 2013 r. Według raportu Amnesty International „Wstęp na własne ryzyko. Narazanie życia ludzi u wrót Europy” (2013) w 2012 r. liczba osób pochodzących często z rejonów dotkniętych konfliktem, jak Afganistan i Syria, nielegalnie przekraczających granicę morską między Turcją a Grecją była wyższa niż na jakiegokolwiek innej granicy zewnętrznej Unii Europejskiej. Uzyskane dane wskazują, że w drugiej połowie 2012 r. przynajmniej 101 mężczyzn, kobiet

i dzieci – głównie Syryjczyków i Afgańczyków – zginęło podczas prób przekroczenia morza dzielącego ich od greckich wysp. Turcja od początku uwikłana jest w problemy wynikające z kryzysu migracyjnego i niezaprzeczalnie odgrywa główną rolę w próbie jego rozwiązania (Jarosiewicz i Strachota, 2015). To w Turcji przebywa największa liczba uchodźców syryjskich. Według oficjalnych danych z listopada 2021 r. zarejestrowanych jest tu 3 738 032 osób². W większości są to ludzie żyjący w skrajnym ubóstwie. Konsekwencją napływu uchodźców syryjskich są poważne napięcia społeczno-polityczne, do jakich dochodzi w ostatnich latach w Turcji. Jedną z przyczyn napięć jest fakt, że uchodźcy otrzymali realne wsparcie ze strony władz tureckich. W 2014 r. objęto ich „czasową ochroną” (tur. *geçici koruma*). Status ten uprawniał migrantów do bezpłatnej opieki zdrowotnej, edukacji i pracy w określonych sektorach. Przywileje i wtórny do nich wzrost cen nieruchomości, spadek płac, brak miejsc w szpitalach, rosnące koszty usług komunalnych w przygranicznych miastach, doprowadziły do wytworzenia się napięcia na tle ekonomicznym oraz społecznym pomiędzy nimi a miejscową ludnością (Jarosiewicz i Strachota, 2015). Syryjscy imigranci są częstymi celami przemocy fizycznej, zwłaszcza w południowo-wschodniej części kraju i na przedmieściach większych miast. Nadal organizowane są demonstracje pod hasłami „Nie chcemy Syryjczyków” oraz ataki wandalizmu skierowane na należące do uchodźców samochody, sklepy, domy (Toğral Koca, 2016).

Wzrost wrogości wobec uchodźców i eskalacja nastrojów ksenofobicznych nie zahamowały jednak procederu przemytu uchodźców. Dane Urzędu ds. Migracji (tur. Göç İdaresi) wskazują na wzrost udokumentowanego nielegalnego przekroczenia granicy (w 2019 r. zatrzymano 454 662 osoby, często skrajnie wycieńczone i przetrzymywane w nieprzystosowanych do pobytu ludzi pomieszczeniach)³ oraz liczby przemytników, która według dossier opracowanego przez Deutsche Welle (Karataş, 2020) w 2019 r. wyniosła niespełna dziewięć tysięcy. Reporterzy gazety, korzystając z mediów społecznościowych, dotarli do osób zajmujących się przemytem, od których uzyskali szczegółowy cennik oraz opis każdego z etapów uchodźczej wędrówki⁴.

---

2 Zob. multeciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi.

3 <https://haber.sol.org.tr/haber/vanda-metruk-binaya-gocmen-operasyonu-312019>

4 Por. <https://oko.press/stambul-sto-procent-gwarancji-zapewnia-mnie-przemytник-reporter-oko-press-na-szlaku-uchodzcow/>

2. Zaburzenia w rodzinie

Derdâ, bohaterka powieści *Malô*, to urodzona w południowo-wschodniej Turcji dziewczynka, córka strażnika wsi, którego rolą była obrona miejscowości przed atakami organizacji terrorystycznej PKK – Partii Pracujących Kurdystanu. Zanim wychowująca ją samotnie matka (wydana za mąż jako trzynastolatka) sprzedała Derdę w wieku jedenastu lat szejchowi bractwa muzułmańskiego, dziewczynka uczyła się w szkole z internatem, gdzie jako córka konfidenta (tur. *itirafçı* – dosł. ten, który przyznał się do winy – tym mianem określani są bojownicy PKK, którzy w zamian za skorzystanie z prawa do częściowej amnestii złożyli broń i współpracują z tureckim rządem i tureckimi siłami zbrojnymi) była poniżana i gnębiona przez pozostałe dzieci. Derdâ od razu zostaje żoną przemocowego Bezira, członka bractwa Hikmet, który wywozi ją do Londynu. Od tego czasu dziewczynka jest bita i gwałcona przez męża.

Drugi bohater powieści *Malô* – Derda to jedenastoletni chłopiec wychowywany przez matkę. Mieszkają w przyćmentarnych slumsach (tur. *gecekköndü*)⁵. Jego ojciec odbywa karę za rozbój. Derda nie chodzi do szkoły – jest analfabetą – i razem z innymi „cmentarnymi dziećmi” zarabia, sprząając groby. Gdy jego matka umiera, przerażony wizją trafienia do domu dziecka i zagrożeniem molestowania seksualnego, jak jego kolega Fevzi, który uciekł z takiej placówki i zamieszkał na cmentarzu, zataja śmierć matki, w desperacji rąbie skradzioną siekierą jej zwłoki na kawałki, by następnie zakopać je na cmentarzu.

Gazâ – bohater powieści *Jeszcze* jest synem przemytnika ludzi. W wieku dziewięciu lat staje się pomocnikiem ojca i razem z nim organizuje przemyt nielegalnych emigrantów, głównie z Afganistanu i Syrii. Chłopiec marzy o dostaniu się do liceum z internatem, lecz jego despotyczny ojciec uniemożliwia mu kontynuowanie nauki. Podczas „pracy” przy uchodźcach przyczynia się do śmierci dwóch przewożonych osób, zostaje zgwałcony przez grupę mężczyzn, sam dopuszcza się gwałtu na przetrzymywanych w zbiorniku kobietach.

Dzieci ukazane w powieściach Hakana Gündaya wychowują się w niepełnych, dysfunkcyjnych rodzinach, są pozbawione rodzicielskiej miłości, nie mają wzorców, ich podstawowe potrzeby bytowe często nie są zaspokajane, nie odbierają wykształcenia lub, jeśli chodzą do szkoły, edukacja nie stanowi w ich życiu żadnej wartości; żyją w ubóstwie, strachu, są świadkami, a często ofiarami przemocy – dopuszczają się przestępstw,

5 Budowle po turecku określane mianem *gecekköndü* (dosł. postawione nocą) to „bieda-domy” stawiane na przedmieściach dużych miast szybko i bez koniecznych pozwoleń najczęściej przez osoby migrujące z obszarów wiejskich do metropolii.

dziewczynki i ich matki prostytuują się, aby zarobić na życie. Günday tak opisuje grupę dzieci pracujących na cmentarzu:

Cmentarne dzieci zgromadziły się w cieniu drzew otaczających ujęcie wody na placyku. Śmiały się. Chłopcy siedząc na krawędziach nagrobków droczyli się, a dziewczynki odrywały łebki kwiatów przyniesionych na groby przez bliskich leżących w nich zmarłych i wpinały sobie we włosy. Niektóre z dzieci nie osiągnęły jeszcze wieku szkolnego, inne nigdy nie poszły do szkoły, pozostałe zaś właśnie z niej wróciły. Nie miały czasu na odrabianie lekcji. Wszystkie musiały pracować. Jednak w okolicy nie było ani okręgu przemysłowego, ani zatłoczonych ulic, na których mogły sprzedawać chusteczki do nosa. W ich okolicy był cmentarz (*Mało*, 2016, s. 173).

Z encyklopedycznej definicji rodziny wynika, że do głównych jej zadań, poza prokreacją, należą: socjalizacja – wprowadzenie młodego pokolenia w normy i mechanizm życia zbiorowego, opieka nad nim i przygotowanie do samodzielnego odgrywania ról społecznych; utrzymywanie ciągłości kulturowej społeczeństwa przez przekazywanie dziedzictwa kulturowego następnym pokoleniom; organizowanie życia swoich członków, sprawowanie kontroli społecznej nad ich zachowaniem, zapewnienie im równowagi emocjonalnej, pomocy wzajemnej i opieki w wypadku choroby, starości itp.

W powieści *Mało* rodzina zdefiniowana jest inaczej:

– Pójdę do więzienia – wymamrotała. – Żandarmeria dowie się o wszystkim i pójdę do więzienia.

Była jednak inna instytucja, której Derdâ powinna się obawiać bardziej niż żandarmerii. Najstarsza instytucja świata: rodzina. Albo jej połowa: matka. Derdâ nie miała ojca. Wyjechał. Do Stambułu. Dwanaście lat temu. Cztery dni po tym, jak zapłodnił jej matkę. Nigdy już nie wrócił. Był jednak na tyle litościwy, żeby nie zostawić jej pogrążonej w samotności, zostawił ją więc przy nadziei. Pobrali się w obliczu Allaha, imama i dwóch świadków – gdy wszyscy odeszli, został tylko Allah. Korzyść z niego kobieta miała mieć jednak dopiero u kresu swoich dni. Jej jedyną modlitwą było: „Niech Allah życie mi odbierze i męki te zakończy”. Cud, na który czekała, miał się oczywiście ziścić i Allah miał wysłuchać jej modłów, należała ona jednak do kobiet, które gdy czegoś chcą, pragną, żeby spełniło się to natychmiast. Dlatego ze sprzedają Derdy nie miała zamiaru czekać, aż piersi jej córki nabrzmieją. Nie miała już cierpliwości. Czekala jedenaście lat (*Mało*, 2016, s. 20).

Jedenastoletnia Derdâ zostaje sprzedana przez matkę, matka jedenastoletniego Derdy umiera na raka, a ojciec odsiaduje wyrok, kilkunastoletni Gazâ przeprowadza okrutne eksperymenty na przetrzymywanych

w podziemnym zbiorniku uchodźcach. To dzieci pozbawione pozytywnych wzorców rodzinnych, rówieśniczych i szkolnych, doświadczające przemocy fizycznej i psychicznej, tak ze strony najbliższych, jak rówieśników, zmuszane do pracy. Rodzina to dla nich swoisty wyrok.

Wyniki ankiety dotyczącej pracujących dzieci w Turcji ukazują, iż na koniec 2019 r. pracowało 720 tysięcy dzieci w przedziale wiekowym 5–17 lat, z czego 35% ze względu na pracę przerwało naukę⁶. Wyniki badania Konfederacji Rewolucyjnych Związków Zawodowych Turcji DİSK Genel-İş (tur. Türkiye Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu, 2017) mówią o dwóch milionach pracujących dzieci z ogółu 23 mln.

3. Korupcja

Kolejną kwestią obecną w powieściach Gündaya jest korupcja. W powieściach stanowiących materiał niniejszej analizy zjawisko to ukazane jest przede wszystkim w kontekście przemytu uchodźców, w który to proceder zamieszani są przedstawiciele różnych służb. Skorumpowany jest szef posterunku starszy sierżant Yedigâr z powieści *Jeszcze*, który za łapówki przymyka oko na nielegalny przerzut emigrantów przez ojca Gazy.

Yedigâr wziął mnie na zakładnika, żeby ojciec podwyższył kwotę łapówki. Byłem w stanie to zrozumieć. Ponadto zrobił to na oczach wszystkich tych żołnierzy korzystając z aresztu w Głównego Posterunku Żandarmerii jak z prywatnego lochu. Byłem w stanie to zrozumieć. Czyli nasz bohater-ski starszy sierżant wujek Yedigâr był nie tylko dowódcą posterunku, lecz również kartą gwarancyjną zainstalowanej wspólnymi siłami w naszym słodkim miasteczku maszyny przestępczej, której operatorami byliśmy my (*Jeszcze*, 2018, s. 108).

Skorumpowany jest również attaché handlowy z ambasady Wielkiej Brytanii, który wydając wizę dla Derdy na podstawie sfalszowanych dokumentów, determinuje dalsze, pełne okrucieństwa i cierpienia losy dziewczynki.

28 stycznia 2021 r. ogłoszone zostały wyniki kolejnej edycji Indeksu Percepcji Korupcji (Corruption Perceptions Index – CPI) – wieloźródłowego badania prowadzonego przez Transparency International, organizację międzynarodową działającą na rzecz przejrzystości i uczciwości w życiu publicznym i gospodarczym. Spośród 180 krajów poddanych ewaluacji Turcja zajęła 86 miejsce. Wyniki badania przeprowadzonego

6 <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33807>

w Turcji w 2011 r. przez Ernst & Young ukazują, iż 37% Turków dopuszcza łapówki, jeśli miałyby korzystny wpływ na przedsięwzięcie. Blisko 30% godzi się na otrzymywanie korzyści osobistych. Średnia europejska w tej kategorii wynosi 17%. Wśród przeważającej większości, bo aż u 77% ankietowanych, panowało przekonanie, że korupcja jest niezwykle powszechna w tym kraju⁷.

4. Problem nieletnich narzeczonych (tur. *çocuk gelin*)

Hakan Günday dotyka również problemu małżeństw zawieranych z dziewczynkami, które nie osiągnęły wieku wymaganego do zawarcia związku małżeńskiego. Ślub udzielany jest w tym przypadku przez duchownego muzułmańskiego – imama, nie ma mocy prawnej i do jego zawarcia nie jest wymagany akt ślubu cywilnego, a od 2015 r. ani duchowni udzielający ślubu religijnego, ani osoby zawierające związek małżeński w obliczu imama nie ponoszą konsekwencji prawnych. Następstwem procederu jest wielożeństwo, często też zbyt wczesne macierzyństwo; nie można również pominąć wpływu tego procederu na zdrowie psychiczne młodocianych żon.

Sprzedana przez matkę szejchowi bractwa muzułmańskiego bohaterka powieści *Malı* Derdâ od razu zostaje żoną brutalnego Bezira, który wywozi ją do Londynu. Od tego czasu dziewczynka jest bita i gwałcona przez męża.

Autor w następujący sposób opisuje scenę zawarcia małżeństwa, podczas której dziewczynka po raz kolejny w życiu traci podmiotowość:

Imam (...) dopisał imiona świadków i zakończył listę, pisząc: „Bezir”. Używając zwrotu *mahr muwadżdzal*, zapytał po muzułmańsku, na jaką kwotę się umówili. Ubeydullah powiedział, ile zapłacił za dziewczynkę. Imam spojrzął na Regaipę (...) i wyartykułował bardzo długie zdanie, zaczynające się od słów: „Z rozkazu Allaha, wychwalanego i wywyższanego, oraz z woli Proroka...”, mające w środku frazę: „czy Derde, której jesteś pełnomocnikiem...”, i kończące się słowami: „oddajesz ubiegającemu się o jej rękę Bezirowi za żonę?”.

– Tak – odpowiedział Regaip.

(...) Imam zwrócił się do Bezira i wypowiedział kolejne tasiemcowe zdanie, kończące się pytaniem: „...bierzesz?”, Bezir zaś po raz pierwszy od kilku dni przemówił. Nie powiedział jednak zbyt dużo, jedynie trzykrotnie wymówił to samo słowo: „Tak” (*Malı*, 2016, s. 41).

---

7 Zob. <https://www.antykorupcja.gov.pl/ak/aktualnosci/7737,Korupcja-w-Turcji-w-opinii-biznesmenow.html>

Hakan Günday na przykładzie Derdy i jej matki ukazuje szkodliwość procederu ślubów nieletnich; ich negatywny wpływ na rozwój psychiczny i somatyczny nastolatek oraz związane z nimi takie zjawiska, jak: nadużycia i traumy na tle seksualnym, przemoc domowa, uprzedmiotowienie kobiety, brak możliwości kształcenia się, samostanowienia, rozwoju osobistego czy realizacji indywidualnych potrzeb.

Z raportu przygotowanego przez Instytut Studiów Populacyjnych Uniwersytetu Hacettepe (tur. Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü) przy współpracy z Funduszem Ludnościowym NZ UNFPA wynika, że w Turcji piętnaścioro na sto ankietowanych zawarło związek małżeński, nie osiągając pełnoletności. Jedna na pięć kobiet w przedziale wiekowym 18–45 lat przyznała, że była nieletnia w dniu ślubu. W 30% to małżeństwa krewniacze. Proceder często wychodzi na jaw dopiero, gdy nieletnie żony trafiają na oddziały położnicze. Stowarzyszenie Praw Człowieka w Turcji (tur. İnsan Hakları Derneği) w 2018 r. wydało raport o łamaniu praw dziecka w Turcji. Według raportu od 2002 r. za rządów partii Adalet ve Kalkınma Partisi 440 tysięcy dziewczynek poniżej 18. roku życia urodziło dziecko⁸.

Co ważne, proceder ten nie dotyczy wyłącznie wschodniego i południowo-wschodniego regionu Turcji, jak sądzono⁹. Jedną z konsekwencji wczesnego zamążpójścia jest również niemożność odebrania edukacji. Podaje się, że 2,8 mln kobiet powyżej 25. roku życia w tym kraju to analfabетки bez wykształcenia¹⁰.

5. Przemoc

Niezwykle ważnym zagadnieniem, obecnym niemalże na każdej stronie powieści Gündaya, są wszelkie przejawy przemocy. Jest to przemoc fizyczna i psychiczna. Przemoc stosowana przez mężczyzn wobec kobiet, przez rodziców wobec dzieci, przez rówieśników, przemoc przełożonych wobec podległych, bogatych wobec biednych.

Ojciec Gazy od urodzenia chłopca stosuje wobec niego przemoc fizyczną i psychiczną oraz szantaż emocjonalny. Gazâ zdaje się brać odwet za gnębienie przez ojca, nieludzko traktując, dehumanizując uchodźców, Derdâ bita i gwałcona przez męża ucieka od niego, by po wielu aktach poniżenia ostatecznie zostać gwiazdą porno filmów

8 <https://t24.com.tr/haber/16-yilda-440-bin-cocuk-dogum-yapti,647815>

9 <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyede-cocuk-gelin-raporu>

10 <https://www.indyurk.com/node/326736/haber/t%C3%BCrkiyede-28-milyon-kad%C4%B1n-okuma-yazma-bilmiyor-3-milyon-kad%C4%B1n-diplomas%C4%B1z>

sadomasochistycznych, Derda – chłopiec, w pewnym momencie staje się płatnym zabójcą.

W kontekście przemocy nie można nie wspomnieć o pojawiającej się w powieściach kwestii pedofilii i molestowania seksualnego. Nezih – dyrektor szkoły z internatem, w której uczyła się Derdâ, molestuje młodą nauczycielkę Yeşim – kobieta nie wytrzymuje warunków pracy w szkole i ostatecznie popełnia samobójstwo.

Nezih był już znużony. Nie przedłużał. Myślał o Yeşim. A raczej o jej piersiach. O tej nocy, kiedy dotknął jej piersi. O nocy, gdy usiadł na krześle przy jej łóżku. O nocy, gdy jedną dłonią zakrył jej usta, a drugą tłamsił jej biust. O nocy, której w otwierające się oczy Yeşim wyszeptał: „Mogę zabić cię i nikt nigdy nie odnajdzie twojego ciała”. O nocy, kiedy Yeşim nie mogła przestać się trząść, choć paraliżował ją strach. Myślał o ciemnym pokoju, w którym spuścił jej się na twarz, powiedział: „Nie bój się, nie zerznę cię” i wyszedł. Ale Yeşim już nie ma. Kogo teraz będzie obmacywał? Kto teraz będzie grzecznie chodził obmyć twarz i zachowywać się tak, jakby nic się nie wydarzyło? Kto był takim tchórzem jak Yeşim? Te z ostatniej klasy? A może te młodsze? Po chwili przeszła obok niego Nazenin. Nazenin i jej jasne włosy. „Czemu nie?” – pomyślał i od razu wrócił mu dobry nastrój (*Mało*, 2016, s. 22).

Według raportu sporządzonego przez wspomniany już Instytut Studiów Populacyjnych Uniwersytetu Hacettepe cztery na dziesięć kobiet w Turcji były lub są ofiarami przemocy domowej. 9% badanych deklaruje, że były molestowane seksualnie w dzieciństwie. 95% kobiet rozwiedzionych lub będących w separacji deklaruje, że doświadczało przemocy fizycznej. Kobiety giną z rąk swoich mężów/partnerów. Statystyki pokazują, iż w ciągu ostatniej dekady liczba zabójstw kobiet wzrosła trzykrotnie, w 2020 r. (nie uwzględniając grudnia) zamordowanych zostało 436 kobiet¹¹.

W raporcie opublikowanym przez tureckie Ministerstwo Sprawiedliwości (tur. Adalet Bakanlığı) można przeczytać, że w roku 2019 ofiarą molestowania seksualnego padło 22 689 dzieci. Według raportu organizacji End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes (ECPAT) z 2015 r. to właśnie dzieci są grupą najbardziej narażoną na przemoc seksualną w Turcji. Jedną z najgłośniejszych spraw jest ta dotycząca molestowania (gwałt) seksualnego w latach 2012–2015 dziesięciu chłopców (w wieku 9–10 lat) przebywających w hostelach należących do religijnej Fundacji Ensar w mieście Karaman. Sprawa 54-letniego nauczyciela stała się skandalem i wstrząsnęła opinią

---

11 <http://kadincinayetlerinidururacagiz.net>

publiczną, której część oskarżała władze o próby tuszowania winy leżącej po stronie religijnych fundacji¹².

6. Prostyucja

Kolejny podejmowany przez pisarza problem to prostytucja, jedna z najstarszych patologii społecznych. W powieści *Mato* prostytuuje się „cmentarna” koleżanka Derdy – trzynastoletnia Süreyya, którą chłopak przyłapuje w chwili, gdy odbywa stosunek z jego wypuszczonym tego dnia na wolność ojcem.

Siedział jedenaście lat, przez jedenaście lat jego dłoń nie dotykała ciała kobiety. Dlatego gdy wyciągnąwszy z kieszeni jedenastoletni klucz, wszedł do domu, zawadził wzrokiem o Süreyyę. Süreyyę siedzącą przed drzwiami dwa domy dalej.

– Podejź – powiedział. Süreyya podeszła. Zanim się odezwał, podała mu cenę. Tak, jak nauczyła ją tego matka, i tak, jak robiła od roku. Ponieważ biznes cmentarny się skończył, dziewczyna zmieniła branżę. Ponadto na nowym stanowisku zarabiała dużo więcej. Jej ojciec się tym nie przejmował, ponieważ o żadnej porze dnia nie był dostatecznie trzeźwy, żeby się przejąć. Na trzeźwo także byłoby mu bez różnicy. W końcu skoro można tyle zarobić, ściągając szarawary, kto by tam sprzedawał chusteczki? Poza tym, czyż wszyscy okoliczni chłopcy nie kochali się w niej? Czyż nie wystawali pod jej drzwiami z batonikami w rękę. Celala także zapytała:

– Kochasz mnie?

– No pewnie! – odparł Celal. – Kto by nie kochał takiej dziewczynki, jak ty? (*Mato*, 2016, s. 232).

Problem prostytucji poruszony jest również w powieści *Jeszcze*. Tym razem zjawisko opisane jest w kontekście uchodźców jako jedna z konsekwencji nielegalnej migracji.

Wiedziałem, że ojciec nie przerzuca części z przekazanych mu uchodźców za granicę, tylko wysyła ich do Stambułu. Byli sprzedawani jako niewolnicy do pracy przy produkcji tekstyliów lub w usługach konsumpcyjnych typu prostytucja (*Jeszcze*, 2018, s. 25).

Według raportu Stowarzyszenia Praw Człowieka i Solidarności z Uciśnionymi (tur. İnsan Hakları ve Mazlumlar İçin Dayanışma

12 <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/turcja-wyrok-508-lat-wiezienia-za-seksualne-molestowanie-dzieci,65537.html>

Derneği – MAZLUMDER) opublikowanego w 2014 r. Syryjki są wykorzystywane seksualnie przez tych, którzy traktują ich ubóstwo jako okazję. Najbardziej cierpią dzieci, szczególnie dziewczynki¹³. Kobiety, które nielegalnie przekroczyły granicę i przybyły bez paszportu, często są narażone na porwanie i sprzedaż jako prostytutki lub niewolnice seksualne.

Ze wspomnianego powyżej raportu stowarzyszenia MAZLUMDER wynika, że w każdym mieście, w którym osiedlili się uchodźcy syryjscy, drastycznie wzrasta prostytucja. Najczęściej zmuszane do prostytucji są młode kobiety w wieku 15–20 lat, ale wykorzystywane są także 13-letnie dziewczynki. Organizacja End Child Prostitution, Child Pornography and Trafficking of Children for Sexual Purposes (ECPAT) opublikowała szczegółowy raport, w którym podaje, że przypadki niewolnictwa w Turcji są najczęstsze w Europie, w niemałym stopniu z powodu handlu dla celów seksualnych i wczesnych małżeństw.

Konkluzja

Jak zaznaczyłam na wstępie i starałam się wykazać w kolejnych częściach artykułu, wszystkie problemy społeczne obrazowane przez Gündaya mają swój równoważnik w rzeczywistości i znajdują potwierdzenie w danych statystycznych. Stąd płynie wniosek, że powieści Gündaya mają istotną wartość kognitywną. Nie tylko ukazują wiele aspektów tureckiej rzeczywistości, kreowanej przez takie czynniki jak kryzys migracyjny, ekstremizm religijny, niski poziom edukacji, ubóstwo, ale też jednostkowy wymiar i konsekwencje przemian politycznych i społeczno-kulturowych. Można by odnieść wrażenie, że życie przedstawione w powieściach Hakana Gündaya nie jest egzystencją cywilizowaną, statystyki jednak jednoznacznie potwierdzają, że opisane w niniejszym artykule zjawiska są nieodłącznym elementem tureckiej rzeczywistości. Rzeczywistości, która wpisała się na stałe w turecką debatę społeczną; rzeczywistości, w której prawa dyktują silniejsi, a jednostki słabe skazane są na wyzysk, wegetację lub śmierć.

Należy jednak zaznaczyć, że wymiar obyczajowo-społeczny dzieł Hakana Gündaya jest tylko jedną z dymensji jego twórczości i sprowadzanie powieści autora wyłącznie do próby odzwierciedlenia takiej tematyki byłoby niesprawiedliwym i zdecydowanie niezasadnym uproszczeniem. Wyłuskane z powieści i stanowiące podstawę refleksji nad kwestiami społecznymi problemy mogą stanowić przyczynek do odczytania twórczości Gündaya jako tekstów o charakterze ontologicznym i aksjologicznym,

---

13 Zob. <https://newsbook.pl/2017/07/28/turcja-robi-biznes-na-prostytucji-i-handlu-dziewczynkami-z-syrii-ue-przymyka-na-to-oczy/>

uniwersalnych rozważań nad genezą i naturą zła oraz kondycją ludzkości, gdzie zło jest traktowane jako determinanta przeżycia. Hakan Günday znany mu najlepiej przykład turecki odnosi do zła całego świata; zła, które nie ustaje od wieków i wydaje się nieodłączną cechą i doświadczeniem ludzi. Ten wymiar dzieł tureckiego prozaika wykracza jednak znacznie poza ramy rozważań stanowiących treść tego artykułu, lecz niewątpliwie stanowić będzie przedmiot mojej dalszej pracy badawczej nad twórczością Hakana Gündaya.

BIBLIOGRAFIA

- Disk/Genel-İş Sendikası (2017). *Türkiye’de Çocuk İşçi Olmak*. Pozyskano z: <http://cloudsdomain.com/uploads/dosya/14918.pdf> (dostęp: 27.12.2021).
- Günday, H. (2013). *Daha*. Istanbul: Doğan Kitap.
- Günday, H. (2016a). *Az*. Istanbul: Doğan Kitap.
- Günday, H. (2016b). *Mało*. Tłum. D. Haftka-Işik. Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga.
- Günday, H. (2018). *Jeszcze*. Tłum. D. Haftka-Işik. Katowice: Wydawnictwo Sonia Draga.
- <https://newsbook.pl/2017/07/28/turcja-robi-biznes-na-prostytucji-i-handlu-dziewczynkami-z-syrii-ue-przemyka-na-to-oczy/> (dostęp: 27.12.2021).
- <https://www.prawo.pl/prawnicy-sady/turcja-wyrok-508-lat-wiezienia-za-seksualne-molestowanie-dzieci,65537.html> (dostęp: 27.12.2021).
- <http://kadincinayetlerinidurduracagiz.net> (dostęp: 27.12.2021).
- <https://www.indyurk.com/node/326736/haber/t%C3%BCrkiyede-28-milyon-kad%C4%B1n-okuma-yazma-bilmiyor-3-milyon-kad%C4%B1n-diplomas%C4%B1z> (dostęp: 27.12.2021).
- <https://www.ntv.com.tr/turkiye/turkiyede-cocuk-gelin-raporu> (dostęp: 27.12.2021).
- <https://t24.com.tr/haber/16-yilda-440-bin-cocuk-dogum-yapti,647815> (dostęp: 27.12.2021).
- <https://www.antykorupcja.gov.pl/ak/aktualnosci/7737,Korupcja-w-Turcji-w-opinii-biznesmenow.html> (dostęp: 27.12.2021).
- <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33807> (dostęp: 27.12.2021).
- <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/kwestie-spoeczne> (dostęp: 27.12.2021).
- <https://oko.press/stambul-sto-procent-gwarancji-zapewnia-mnie-przemyt-nik-reporter-oko-press-na-szlaku-uchodzcow> (dostęp: 27.12.2021).
- <https://haber.sol.org.tr/haber/vanda-metruk-binaya-gocmen-operasyonu-312019> (dostęp: 27.12.2021).
- Jarosiewicz, A. i Strachota, K. (2015). Turcja a problem uchodźców syryjskich. *Komentarze OSW. Ośrodek Studiów Wschodnich im. Marka Karpia*,

- nr 186. Pozyskano z: https://www.osw.waw.pl/sites/default/files/komentarze_186.pdf (dostęp: 20.12.2021).
- Karataş, B. (2020). *Göçmen kaçakçılığı sektörü oldu: "Yüzde yüz garantili, risk yok"*. Pozyskano z: <https://p.dw.com/p/3WFUn> (dostęp: 27.12.2021).
- Marakoğlu, O. (2011). Edebiyatın Edepsizliği ya da Tutucu Olmayan Bütün Metinler Üstüne. *Notos*, nr 29, 47.
- Rysz-Kowalczyk, B. (red.). (2002). *Leksykon Polityki Społecznej*. Warszawa: Oficyna Wydawnictwo ASPRA-JR.
- Silverblatt, M. (1993). Shock Appeal / Who Are These Writers, And Why Do They Want To Hurt Us?: The New Fiction Of Transgression. *Los Angeles Times*. Pozyskano z: <https://www.latimes.com/archives/la-xpm-1993-08-01-bk-21466-story.html> (dostęp: 10.09.2021).
- Sztumski, J. (2010). *Wstęp do metod i technik badań społecznych*. Katowice: Śląsk Wydawnictwo Naukowe.
- The report on Syrian woman refugees living out of the camps* (2014). Pozyskano z: [https://istanbul.mazlumder.org/webimage/files/The%20Report%20on%20Syrian%20Women%20Refugees\(1\).pdf](https://istanbul.mazlumder.org/webimage/files/The%20Report%20on%20Syrian%20Women%20Refugees(1).pdf) (dostęp 27.12.2021).
- Toğral Koca, B. (2016). Syrian refugees in Turkey: From "guests" to "enemies"? *New Perspectives on Turkey*, nr 54, 55–75. DOI:10.1017/npt.2016.4.

Dorota Haftka-Işik – absolwentka Uniwersytetu Warszawskiego, gdzie ukończyła studia magisterskie na kierunku kulturoznawstwo w zakresie turkologii (2001), oraz Akademii Pedagogiki Specjalnej w Warszawie, gdzie uzyskała tytuł magistra psychologii. Od 2021 r. studentka Szkoły Doktorskiej Nauk Humanistycznych UW (literaturoznawstwo). Członkini Polskiego Towarzystwa Orientalistycznego oraz Stowarzyszenia Tłumaczy Literatury. Swoją pracę badawczą poświęciła twórczości tureckiego prozaika Hakana Gündaya oraz nurtowi literatury tureckiej *yeraltı edebiyatı*. Zawodowo jest tłumaczem i lektorem języka tureckiego. Dotychczas z języka tureckiego przełożyła na język polski następujące powieści: *Maló*, *Jeszcze* oraz *Topaz* Hakana Gündaya (wyd. Sonia Draga); powieść Reşata Ekrema Koçu *Sultanğa Kösem* (tłum. razem z Agnieszką Erdoğan i Piotrem Bezą; wyd. Prószyński), a także *Sultan Bizancjum* Selçuka Altuna (wyd. Sonia Draga).

